

Tit Livije i Treći ilirski rat

U sačuvanim dijelovima Livijeve rimske povijesti "Od osnutka Grada" sadržan je čitav tok trećeg rimskog sukoba s ilirskom državom, od prve sumnje u političko opredjeljenje njena vladara Gencija, do njegova zatočeništva u Italiji.

Ta se dragocjena cjelina oblikuje kad se povežu razdaleki odlomci različitih opsega iz četiriju posljednjih sačuvanih Livijevih knjiga. U tridesetak odlomaka Livije je dao podatke o ilirskim događajima iz šest godina, od 172. do 167. godine prije Krista.¹

¹ Udes, kojemu i knjige nedvojbeno podliježu, pokazao se velikodušnim. Livijeva su izvješća o ilirskim ratovima uvelike ovisila o Polibijevu, danas također oštećenom djelu. Opis prvoga i drugoga rata sačuvan je u Polibija, a opis trećega u Livija: 172. g. pr. Kr. *Liv.* XLII,26,2-7, Isejci dojavljuju u Rim da se Gencije roti s makedonskim kraljem; 171. g. pr. Kr. *Liv.* XLII,29,11, Gencije se dvoumi; *Liv.* XL,37,2, Rimljani potiču Gencija neka obdrži postojeću *amicitia* s njima, ali (45,8) je poslanstvo bezuspješno, štoviše, izgleda da je poslanik podmićen; 48,8, Rimljani rekviriraju ilirske brodove u Dirahiju; 170. pr. Kr., *Liv.* XLIII,9,4-7, rimska vojna pojačanja za sukob na kopnu i na moru; 169. pr. Kr., 18,1-20,4 i 23,8, Perzejev oružani i diplomatski pritisak na Gencija; 168. pr. Kr., *Liv.* XLIV,21,4, pretor Lucije Anicije dobiva zapovjedništvo u Iliriku; 21,9-10 nove postrojbe pod Anicijevim zapovjedništvom; 23,1-10 sporazum između Perzeja i Gencija; 26,1-3 i 27,8-12 Perzej izigrava ugovor, a Gencije je utamničio rimske poslanike - stupio je u otvoreno neprijateljstvo prema Rimu povredom međunarodnog prava; 29,6-8 makedonsko i ilirsko poslanstvo na Rodu; 30,1-15 Anicije dolazi u Ilirik da se sukobi s Gencijem; Gencijeva ćud; ratne operacije - napad na rimski saveznički grad Basaniju. Nakon oštećenja u opsegu jedne stranice rukopisa za istu godinu u *Liv.* XLIV,31,1-15 opsada Skodre i Gencijeva predaja; 32,1-5 oslobođeni rimski poslanici, uhvaćena Gencijeva obitelj, rat završen unutar 30 dana; vijest o pobjedi i zarobljenici poslani u Rim. Iza oštećenja od dvije stranice nastavlja se događaji iste godine: 35,1-3 vijest o Gencijevu padu prispjela do Perzeja; 46,8 zarobljena makedonska riznica u Peli i zatečen novac što ga je Perzej uskratilo Genciju; *Liv.* XLV,3,1-2 vijesti o pobjedi u senatu, određene suplikacije; kasno 168. g. pr. Kr., *Liv.* XLV,16,2 senat povjerava Ilirik i Makedoniju zapovjednicima Aniciju i Paulu dok se ne konstituiraju; 167. g. pr. Kr. 16,7 zahvalnost bogovima; 17,1-4,7; 18 izbor povjerenstava za uređenje Ilirika i Makedonije, senatske odluke i naputci; 22,3 i 4 širi se glas o tome kako su Rimljani blago postupili s Ilirima i Makedoncima; 26,1-3 Anicije osigurava rimski posjed u Iliriku i prelazi u Epir; 26,11-15 umirivši Epir, po dolasku legata iz Rima, Anicije proglašava uređenje Ilirika; 29,30 i 32,1-7 referentno uređenje Makedonije; 33,7-8 i 34,1-6 Emilije Paulo pljačka kod Ilira i Epirana, vojskovođe se vraćaju u Italiju; 35 Gencije i taoci u Rimu, dolazak Paula, Anicija i Oktavija, problemi oko trijumfa; 39,3 i 4 usporedba makedonske i ilirske pobjede; 43,1-10 Anicijev trijumf nad Gencijem i Ilirima, konfinacija ilirske kraljevske obitelji, podjela zaplijenjenih brodova; 44,4 rimski je *imperium* povećan jer su Iliri i Makedonci *in dicionem redacti*, te strana poslanstva u Rimu prenose čestitke svojih vlasti.

Njegov izvještaj privlači istraživače i zbog cjelovitosti i zbog pojedinačnih podataka. Posebno je vrijedan stoga što znatno ovisi o izgubljenim dijelovima Polibijeve povijesti. Livijev bi izvještaj mogao ublažiti taj gubitak i biti podlogom valjane povijesne rekonstrukcije jer je iscrpan i čvrsto utemeljen na djelu Polibija, savjesna povjesničara, suvremenika opisanih zbivanja.²

Ostatke pete desetice *Ab Urbe condita* o kojima je ovdje posebno riječ poznajemo, međutim, preko jednog jedinog rukopisa, izvrsnoga starošću i kakvoćom pisma, ali uz to i oštećenog i iskvarenog. To je *Codex Vindobonensis Latinus 15*, pisan uncijalom u V. ili VI. st., pohranjen u Oesterreichische Nationalbibliothek u Beču.³

Nejasnoće koje on sadržava vrlo se raznoliko ispravljaju i tumače. Najjednostavnija i najpouzdanija sredstva za provjeru praktički potpuno nedostaju. Nema drugog rukopisa koji bi ovjerio čitanja, nema drugog izvora koji bi iste događaje opisivao jednako podrobno.⁴

Znanstveno najizazovniji dio Livijeva izvještaja o III. ilirskom ratu svakako je *formula* po kojoj je 167. g. pr. Kr. uređen Ilirik (XLV,26). Analogni, no opširniji opis makedonske formule (XLV,29-32) privlači pažnju na oba teksta, te ih autori opširnijih prikaza opće i pravne povijesti u pravilu spominju i komentiraju. Za stariju povijest Makedonije i za najstariju povijest Ilirika ti su tekstovi bitni. Bez obzira koje je od dvaju područja glavni znanstvenikov predmet, on će se osvrnuti na obje formule, nastojeći tumačenje jedne potkrijepiti drugom.⁵ Na takav postupak navodi stvarna istodobnost događaja, a

² Polibijevo, tada još neoštećeno djelo bilo je glavnim Livijevim izvorom za sve događaje o kojima je Polibije izvješćivao. Sačuvani su dijelovi Polibijeve povijesti do danas visoko cijenjeni povijesni izvor. Izučavatelji Polibijeva ili Livijeva djela redovito posizu i za onim drugim piscem. Za događaje III. makedonskog i III. ilirskog rata povjesničari nastoje u Livija razaznati ishodišno Polibijevo izvješće. Usp. SOLTAU 1894.,3,4,8,13,14-16 i *passim*; SOLTAU 1897., 8-14,19,21-26,46 gdje je pregled početne literature s istaknutim Nissenovim prinosom (*Kritische Untersuchungen ueber die Quellen der vierten und fuenften Dekade des Livius*, Berlin 1863.); TEUFFEL 129; KLOTZ 1940,1-24; KLOTZ 1941,111-119; COSTA 103; PEDECH 123-124; 377-378;380;382; WILKES 1969., 14; WALBANK 1979., 1-33; ŠAŠEL-KOS 73; HAMMOND-WALBANK 505,527 s rezervama glede Polibijeve pouzdanosti, 548,549,566, bilj. 3; DOMIĆ-KUNIĆ 206,212,227. Za konkretan Livijev postupak pri preuzimanju Polibijeva teksta i kombiniranje s rimskim izvorima usp. posebno KLOTZ 1940.,21 i BRISCOE 1993., *passim*. Livijev tekst kao oslonac pri rekonstrukciji Polibijeva: izričito WALBANK 1979,34,437,445 i u primjeni *passim* gdje je to moguće.

³ SAGE VI.-VII; BRISCOE 1986., III.-VI.; 1993.,40.

⁴ Sačuvani referentni odlomci kod Diodora, Plutarha, Apijana, Diona Kasija, Eutropija i dr. sažimlju izvješće koje je kod Livija vrlo opširno, a svi su ti autori crpli iz Polibija. Usp. PEDECH 124; HAMMOND-WALBANK 533.

⁵ Npr. ZIPPEL 86,95,97,98; SHERWIN-WHITE 154; MUSTILLI 43; VILKES 1969.,26-27; WALBANK 431,523; CABANES 323,324; HAMMOND-WALBANK 562,563, usp. i 566-569; WILKES 1992.,174-175.

također i tekst izvora gdje su uređenja Ilirika i Makedonije predmet istih senatskih sjednica i zaključaka, gdje se Iliri i Makedonci u više navrata spominju kao uživaoci istovrsne *libertas* (XLV,18,1; 22,3, usp. Prilog), i gdje naposljetku Livije izričito piše da je senat u Ilirik poručio slično onome što je odredio za Makedoniju (XLV, 18,8).

Na nekoliko detalja tih odlomaka željeli bismo izvesti ogleđ o tome koliko zainteresirane znanstvene discipline, od paleografije preko klasične filologije i arheologije do povijesti, mogu jedna drugoj pripomoći da se formalno i sadržajno obradi izvor koji je toliko upućen sam na sebe.

Odjeljci gdje su reproducirane formule Ilirika i Makedonije jezgra su Livijeva izvještaja o tome kako su Rimljani uredili ta dva područja (XLV,26,1-15 i XLV,29;30). U prethodnome je tekstu Livije spomenuo kada je senat i uz kakvu raspravu zajedno zasnovao obje formule. Kad bude reproducirao makedonsku formulu Livije će još opisati i kako je formula zakonski doradena i komentirat će je. U svemu valja uzimati u obzir devet odlomaka XLV. knjige (16-18;22;26;29-32). Svi se odnose na 167. g. pr. Kr.

Razmatrajući te odlomke čitalac će doista najprije uočiti istovjetnosti i u tome kako su formule oblikovane i objavljene, i u tome što sadrže.

Što se tiče postupka, senat je najprije odlučio da obje zemlje u 167. godini ostanu područjima nadležnosti (provincijama)⁶ istih vojskovođa koji su ondje prethodne godine uspješno ratovali. Njih dvojica, Emilije Paulo i Lucije Anicije, nosit će ta zaduženja dok kao poznavaoći prilika ne provedu ono što mora uslijediti i u Iliriku i u Makedoniji. Prema odluci (upravo: presudi)⁷ legata, oni će smiriti odjeke ratovanja i preoblikovati kraljevski status dvije zemlje u drugačiji (16,1-2). Zatim je senat imenovao legate za obje zemlje i donio temeljne upute o budućem uređenju, prepuštajući detalje zapovjednicima i legatima koji će na licu mjesta moći pouzdanije odlučivati (17,1-4 i 7; 18,1-8). Anicije je legate za Ilirik dočekao u Skodri, sazvaio domaće prvake i s tribunala

⁶ Usp. LEWIS-SHORT s. v. *provincia* II. U Livija, npr., za samu Italiju i upravo za Makedoniju, još nepobijedeno kraljevstvo, u *Liv.* 42,31,1: *Senatus consultum inde factum est ut consules inter se provincias Italiam et Macedoniam compararent sortirenturve; cui Macedonia obvenisset, ut is regem Persea quique eius sectam secuti essent, nisi populo Romano satisfecissent, bello persequetur.*

⁷ *Liv.* 45,16. Usp. Prilog. LEWIS - SHORT s. v. *sententia* B. U kasnijim opisima makedonske i ilirske formule pokazuje se da je *sententia* pojam podređen općenitijemu *consilium*, kojim se označava odredba senata utemeljena na raspravi i pretočena u naputak za izaslanike (usp. LEWIS- SHORT s. v. *consilium*, II,A,1. i II, A, 1. d. HAMMOND- WALBANK,562 "the Senate's general guide-lines"; 564 "the general guide-lines mentioned by Livy at 45,18,1-7 had been filled uout with the details by Aemilius and the comissaries"). Učestali izraz *consilii sententia* označava tako praktične odluke što ih izaslanici i imperatori donose u skladu s prilikama na licu mjesta, a u okviru senatske odredbe/naputka. Usp. i bilj. 11.

im objavio formulu (XLV,26,11- 15), a Emilije Paulo je zajedno s legatima za Makedoniju isto to učinio u Amfipolu (XLV,29,1-4).

Što se tiče sadržaja, u tri se navrata (na senatskoj sjednici - 18,1-8, u Skodri i u Amfipolu) ponavlja ista shema. Prva je stavka proglašavanje slobode Makedonaca i Ilira (senat) odnosno svakih posebno (Skodra i Amfipol). Druga je stavka određivanje materijalnih obveza prema Rimu (tribut), a treća je teritorijalno uređenje - podjela obje zemlje na regije.

Jasno je da je sve ovo moglo potkrijepiti tumačenja kako je uređenje obiju zemalja bilo potpuno isto. Potankosti iz dalekosežnijeg i detaljno opisanog zahvata u Makedoniji pritom se mehanički prenose na Ilirik. To pak dalje omogućuje da se pretpostavi kako je Ilirik Rimu bio opasan bar jednako koliko i Makedonija, kako je rimsko osvojenje i novo uređenje upropastilo gospodarstvo Ilirika baš kao i makedonsko gospodarstvo.⁸ Takvo je shvaćanje, napokon, uzrokovalo i jednu krivu lekciju u Livijevu tekstu - no o njoj nešto kasnije.

Naime, nešto oprezniji i promišljeniji autori davno su već upozoravali na to da sve što je primijenjeno na Makedoniju nije u Iliriku bilo niti nužno, niti umjesno. Takva je procjena prvobitno nastala zato što su potencijali Makedonije u II. st. pr. Kr. u teritoriju, gospodarstvu, ljudstvu, u ustroju i u provedbi državne vlasti, te naposljetku u međunarodnom ugledu bili poznati posve točno, dok je Ilirik bio nepoznanica. I ono što se znalo bilo je potcijenjeno.⁹

Strpljivijim praćenjem našega izvora razlika se između Ilirika i Makedonije ocrtava bez pretjerivanja. Počevši od broja legata u senatskim izaslanstvima (deset za Makedoniju, pet za Ilirik), preko opširnosti Livijeva izvještaja o dva proglašenja formula, do onoga bitnog: do razrađenosti, preciznosti i dalekosežnosti odredbi za dvije zemlje,¹⁰ jasno je da se istodobno primjenjuju dva brižno odmjerena postupka na dvije različite sredine, s različitim ciljevima.

Upravo ondje gdje naoko izjednačuje *mandata* za Makedoniju i za Ilirik, Livije ukazuje na razliku. On slovi kao bolji književnik negoli povjesničar, no ipak je

⁸ Različiti autori izjednačuju različite sastavnice formula. WILKES 1969, 26,27 jednači odredbe o porezu; CABANES,323,324 pretpostavlja da su ilirski odličnici doživjeli izgnanstvo jednako kao i makedonski i za tri ilirske regije upotrebljava naziv "meride", uobičajen za četiri makedonska područja; u krajnost su otišli HAMMOND-WALBANK 562, koji su Livijevo *similia mandata* preveli kao "the same instructions", čime jednače čitav sklop makedonske formule s ilirskom. To su upravo one pojedinosti Livijeva izvješća gdje se može prozrijeti razlika između dvije formule. Usp. dalje, uz bilj. 13.

⁹ ZIPPEL, 97/98 *similia mandata* prevodi s "ähnliche" i upozorava da su razlike između makedonske i ilirske formule morale biti u odredbama glede rudnika, prometa među regijama i - evidentno - poreza; usp. i MUSTILLI 43; BADIAN 73,91-92; WALBANK 431,523; PAPAZOGLU 153. Snagu Gencijeva kraljevstva potcijenio je, npr., HOLLEAUX,102,3.

¹⁰ Usp. u Prilogu uređenje Ilirika u *Liv.* 45,26,11-15 i uređenje Makedonije u *Liv.* 45,29;30;32,1-7.

odavna zamijećeno da njegov rječnik nipošto nije biran tek bezazlenim umjetničkim kriterijem. Livije obilno primjenjuje izraze iz stručnih govora rimske diplomacije, uprave i pravosuđa.¹¹ Kad opisuje zbivanja iz koje od tih sfera može se očekivati da će biti vrlo precizan. Primjer kojim se bavimo jest takav.

Kad Livije piše da su u Ilirik odaslane *similia mandata* kao i u Makedoniju (18,8) onim *slične odredbe* definira i podudarnosti koje smo gore naveli i razlike o kojima ćemo sada govoriti. Proklamacija o slobodi u znanosti se raznoliko tumači. U pogledu Makedonije iskazana su mišljenja da *libertas* treba shvatiti

¹¹ Usp. u bilj. 6 i 7 za izraze *provincia*, *sententia* i *consilium*. I dok je SOLTAU 1897.,6 isticao da se Livije ne snalazi u vojnoj i državnopravnoj problematici, a COSTA,93 sebi dopustio ustvrditi da Livije mehanički opetuje vojni ili politički rječnik, KLOTZ 1940.,21 je procijenio da Livije o ustroju Makedonije 167. godine na različitim mjestima izvješćuje prema Polibiju i prema rimskome izvoru, te da oba puta dosljedno primjenjuje iste latinske izraze. To pak bez dvojbe govori da ih je upotrebljavao promišljeno, a ne mehanički. Preteže uvjerenje da Liviju nije bilo do rada na izvornoj građi (dokumentima i natpisima). TAINE 64-67 upravo je opjevao Livijev nemar prema takvoj građi. Uz to ide uvjerenje da je sve što u Livija nalikuje izvoru preuzeto od drugih pisaca: SOLTAU 1897.,6/7; TEUFFEL 128; COSTA 129/130. Za izvješća sa senatskih sjednica, senatske odluke i imena izabranih magistrata drži se da u Livija potječu iz rimske analitičke sfere (SOLTAU 1894.,26-37; 1897.,27-29). To je u skladu s PEDECHOVIM 377-378,380-381,osob. 382 mišljenjem da Polibije, koliko god izvrstan bio zbog rada na izvorima i zbog toga što ih je uvršćivao u djelo, nije koristio senatske zapisnike. Pa ipak, TAINE,7 piše da je Livije u Rim došao zbog dokumenata koje nije mogao naći drugdje. WILKES 1969,27 usuduje se reći da je oblik Livijeva izvješća o ustroju Ilirika "close to the original document", a DOMIĆ-KUNIĆ,222 smatra da je Livije pred sobom imao Anicijevu *formu* provincije. Mali političko-diplomatski rječnik koji proizlazi iz razmatranih Livijevih odlomaka ne ukazuje samo na prvorazrednu izvornu podlogu, već i na to da je Livije itekako osjetljiv na značenje izraza, iako možda nije precizan toliko, koliko bi to bio kakav pravnik ili povjesničar prava. *Sententia* se pojavljuje kao *s. legatorum* (45,16 i 17) i u *sklopovima de s. consilii pronuntiare* (45,26) i *ex consilii s.* (45,29). Osim u ova dva sklopa, *consilium* dolazi u 45,17 u sklopu *viri (= legati) quorum de consilio imperatori* neće ništa lošega odlučiti, u sklopu *agitata sunt summa consiliorum* (45,17) o kojemu će još biti govora, kao *c. certiora* (45,18) kojima će izaslanici i vojskovođe provesti općenitiju odredbu senata. Djelatnost je senata opisana *s. censuere patres* (45,16), *agitare summa consiliorum* (45,17), *placere* (45,18 tri puta; 45,19), *mandare* 45,18; *tractatio rerum* (45,18), *iubere* (45,22;26;29) i *senatui visum est* (45,29). Postupak imperatora pri konačnom oblikovanju i obznani formula opisan je *s. res componere* (45,16;17), *decernere* (45,17), *visum est* (45,29), *facere regiones* (45,26;29), *iubere, vetare* (dvaput), *imperare, statuere, permittere* (sve u 45,29), te *leges dare* (45,31 triput). Formula se svečano objavljuje skupu narodnih prvaka (*conventum habere*, 45,26; *pro tribunali pronuntiare*, 45,26 i samo *pronuntiare*, 45,26;29 triput; 30,31; *in tribunali considerare*, 45,29; *leges se daturum/ ostendere*, 45,31). Makedonski se prvaci pozivaju u progonstvo prema popisu (*recitare, nominare* 45,31), a za slučaj da bi se tome otezali pokoriti najavljena im je smrtna kazna (*mortem denuntiare*, 45,31). Nažalost, A. DOMIĆ-KUNIĆ 239-241 u prijevodu je odlomaka iz 45. knjige što ih je priložila svojem članku pala pod utjecaj vrlo nepreciznog SCHLESINGERA koji je je u usporednome engleskom prijevodu Liv. 1989. griješio i "izgubio" mnoge izvorne nijanse.

kao opoziciju *regnum*, a dijelom i kao slobodu pod rimskim skrbništvom, u klijentelnom položaju. Pouzdanim se smatra da još ne može biti govora o ustroju klasične provincije. Takva se procjena bez dvojbe može prenijeti i na Ilirik.¹² Odatle počinju razlike. Zadržat ćemo se na najočitijima. Lako je primijetiti da je svim Makedoncima razrezan jednak tribut, najteži koji se razrezivao (polovina onoga što su plaćali vlastitome kralju). U Iliriku su različite skupine stanovništva oslobođene tributa.¹³ Četirima su makedonskim meridama granice precizirane, prijestolnice izdiktirane, gospodarske, osobne i javne komunikacije presječene. Trećine se Ilirika nabrajaju posve ležerno, izvor nas ne izvješćuje koja su mjesta prijestolnice, nema izričita podatka da bi među regijama bilo zabranjeno poslovati ili bilo što slično. U svakoj su, uostalom, skupine vrlo povlaštenih stanovnika koji većinom imaju vlastite gradske centre. Komandant koji proglašava uređenje Ilirika, Lucije Anicije, ne trudi se organizirati izbor vijećnika po regijama, ne šalje domaće odličnike prema popisu u talaštvo i progonstvo pod prijetnjom smrti, kao što to Emilije Paulo čini u Makedoniji.

Izvor prilično jasno nagovješćuje i odakle takva razlika. Naime, hvaleći domoljubivo izvrsnu mjeru prognaništva, Livije ističe da je ona bila na korist makedonskom narodu: uklonjeni su bili ljudi koji su bili privikli ponizno služiti kralju, a drugima bahato zapovijedati (32,4). S nerimske točke gledišta, uklonivši demokratsku krinku ove doskočice, moglo bi se reći i da se Rim pobrinuo ukloniti potencijalne zapovjednike oko kojih bi se rado bili okupili disciplinirani sljedbenici.¹⁴

Tijekom kratkotrajnoga Gencijevo ratovanja isuviše se dobro bilo pokazalo da u Iliriku nema takve opasnosti. Na koncu, Gencija će u Anicijevu ilirskom trijumfu osim vlastite obitelji pratiti tek *aliquot nobiles Illyrii* (XLV,43,7). Po Livijevu bi se izvještaju reklo da je glavnina ilirskih odličnika, bilo da su pripadali gradovima, bilo etnijama, ostala kod kuće. Tome je morao prethoditi njihov pristanak uz Rim ili bar nedostatna podrška vlastitu kralju.

¹² Za suprotnost između *libertas* i *regnum* po rimskome shvaćanju usp. SHERWIN-WHITE 149-163, pos. 150-152,154,155, 162; PETRUŠEVSKA 42; HAMMOND-WALBANK 562,563,568,596. Kakvu je obvezanost Rim podrazumijevao kod primatelja *libertas* usp. BADIAN 82. Za to da provincijalni ustroj još nisu dobili niti Makedonija niti Ilirik usp., npr., ZIPPEL 97-98; GARAŠANIN 1967.,113; 1974.,25,28; WILKES 1969.,26-27; 1992.,174; HAMMOND-WALBANK kao gore.

¹³ Dok u Makedoniji doslovice nitko nije dobio *immunitas*, u Iliriku su je dobili oni koji su otpali od Gencija dok se još pričinjao snažnim (Taulanti, od Dasareta Pirusti, Rizonjani, Olcinjani i Daorsi), a eventualno je ta povlastica posebno zajamčena i starim rimskim saveznicima, Isejcima (upitno čitanje etnonima). Ostali su Iliri morali plaćati polovinu onoga što su nekoć donosili kralju. Poimence se s takvom obvezom spominju Skodra, Dasareti i Selepitani.

¹⁴ Tako to procjenjuju i HAMMOND-WALBANK,566.

Arheološki nalazi pokazuju da u sljedećem razdoblju gradovi i zajednice u Iliriku napreduju, novac se kuje na više mjesta i kruži, izdižu se pojedinci te nose i kraljevsku titulu. Gencijevo je kraljevstvo bilo sazdan od raznolikih komponenti, društveno vrlo naprednih i gospodarski snažnih, ali i vrlo jednostavnih i skromno zbrinutih.¹⁵ Rimljanima je dostajalo da uklone instituciju središnje kraljevske vlasti koja je sve to nastojala zbiti, a čini se kako bi se moglo zaključiti da su *partes* Ilirika pod uvidavno distanciranim rimskim vrhovništvom bile svojim žiteljima prijatnije negoli pod vlašću ilirskog kralja.

Rimski je senat savršeno procijenio što se od koga može očekivati. Makedonija će još ustajati svrstavši se iza jednog vođe, u ovom Iliriku koji je uređen 167. g. pr. Kr. bit će samo užih problema.¹⁶ Senat je dakle unutar iste procedure i posluživši se sličnom formulom proveo dvije različite organizacije. Makedonskoj je bila svrha da imobilizira dojučerašnju mediteransku silu, ilirskoj da osigura mir u zoni preko puta Italije, u zoni koja je po nekim svojim sastavnicama bila posve zrela da primi takvo vrhovništvo i da od njega ima koristi.¹⁷

Iskazujući to službenim terminima koje Livije upotrebljava: senat je raspravio i donio dvije različite odredbe kao naputke (*consilia*), po kojima će legati ispostaviti odluku (*sententia*), a nosioci imperija u skladu će s njome proglasiti pro tribunali odgovarajuće formule (*L. Anicius ... Scodrae ... pro tribunali pronuntiavit de sententia consilii...*).¹⁸

Valja se stoga vratiti odlomku o sjednici na kojoj je senat imenovao legate za obje zemlje i za njih utvrdio osnovnu uputu. "Inače, premda su slali takve muževe da se moglo vjerovati kako po njihovu naputku zapovjednici neće odrediti ništa što ne bi bilo dostojno blagosti i ozbiljnosti rimskog naroda, ipak

¹⁵ Za raznolikost Gencijevih podanika i različitost njihovih interesa usp. ZIPPEL 84-87; GARŠANIN 1967,113; WILKES 1969,29/30; PAPAZOGLU 154-160. Neobično je da više autora datira kovanje novca kod Labeata, Lisijaca, Rizonjana, Daorsa i kralja Baleja upravo u razdoblje nakon Gencijeva pada kad su ilrska područja morala funkcionirati, a da to ne uzimaju znakom dobrih gospodarskih prilika. Potpuno ili polovično dokidanje nameta oslobodilo je znatna sredstva. Ipak se i to danas, čini se, i za Ilirik kao i za Makedoniju broji u mjere koje su imale uništiti gospodarstvo - usp. HAMMOND-WALBANK 567. Naposljetku, usprkos naknadnome pustošenju nekih mjesta, u ratu koji je jedva potrajao mjesec dana i koji se vodio na području između Lisa i Skodre znanat je dio Kraljevstva morao ostati pošteđen. To nisu preduvjeti nazadovanja. Obratno HAMMOND-WALBANK 563.

¹⁶ Rimske su nevolje s tobožnjim Filipom (Andriskom) u Makedoniji trajale od 152. do 147. godine. Između Neretve i Lisa 135. pr. Kr. zbog gusarenja su kažnjeni Ardijejci i Palariji, a 54. pr. Kr. Cezar je, možda u pozadini istoga obalnog poteza, morao smirivati Piruste.

¹⁷ To nagovješćuju različite prilike bivših Gencijevih podanika, o kojima usp. prema bilj. 15, a također i to što je više naseobina u priobalju između Neretve i Lisa razmjerno rano postiglo municipalne povlastice. Usp. WILKES 1969.,252-258.

¹⁸ Usp. *Liv.* 45,16 u Prilogu i obrazloženja u bilj. 7 i 11.

je srž uputa raspravljena u senatu kako bi legati mogli zapovjednicima prenijeti od kuće sve već zacrtano."

U rukopisu je iskvaren izričaj o tome što je senat raspravio. Stoji *tamenagitaltesuntsummaconsiliorum*.¹⁹ Čitav niz izdavača, počevši od prvoga - Grineja, bio je zanemario glagolski oblik *sunt*, a čudnu skupinu -lt- jednostavno ispustio, te se čitalo *agitata est summa conciliorum*. Čitač, prepisivač ili pisar po diktatu teško bi u vrijeme nastanka ovog rukopisa imao prilike zamijeniti *est* sa *sunt*, dok se naprotiv *agitatae* ili *agitate* može lako greškom preobraziti u *agitalte*. Taj oblik zajedno s nedvojbenim *sunt* čini množinu koja lijepo najavljuje sve što je proizišlo iz naše analize daljnjeg Livijevog kazivanja. U novijem izdanju kojim smo se služili ponudeno je kompromisno čitanje *agitata sunt summa consiliorum*, no u frazi ove vrste imenica *summa*, -ae, f. je uobičajenija. To je potvrđeno drugdje u vlastitu Livijevom tekstu, ali pretežno u jednini.²⁰

Množina na ovome mjestu ima svoje puno značenje: raspravljene su *summa consilii* za Ilirik i *summa consilii* za Makedoniju. Valja, dakle, pisati *agitatae sunt summae consiliorum*.

Time je krug korektno zatvoren i naš ogled dovršen.

¹⁹ Liv. 45,17 u Prilogu. Navedena slova skupina u *Cod. Vindob. Lat. 15*, fol. 162 recto prelazi iz 10. u 11. redak: *agitaltesuntsum//maconsiliorum*. Pregled čitanja prema izdanju Liv. 1986, str. 305: *agitata sunt summa*, Weissenborn, Erklärende Ausgabe IX, lib. XLIII-XLV, 1866; *agitata est summa*, Editio Frobeniana, Basel 1531; *Agitatae sunt summae*, MADVIG. Za opsežne *Emendationes Livianae* on, međutim, nije imao prigode obrazložiti ovu množinu.

²⁰ Navodimo ovdje samo primjere koje su LEWIS-SHORT uvrstili s. v. *summa* : *de summa quisque iuris* Liv. 4,43,11; *discrimen summae rerum* Liv. 10,14; *summa rerum adducta* Liv. 10,27; *ad summam universi belli pertinere* Liv. 32,17,3; *lectis rerum summis* Liv. 40,29,11.

BIBLIOGRAFIJA

- BADIAN: E. BADIAN, Notes on roman policy in Illyria (230-201. B. C.), *Papers of the British School at Rome* XX (n. s. VII)/1952, 72-93.
- BRISCOE 1986.: John BRISCOE, Praefatio; Compendia; u *Liv.* 1986., III.- XXIII.
- BRISCOE 1993.: John BRISCOE, *Livy and Polybius*, *Xenia* 31, Konstanz 1993., 39-53.
- CABANES: Pierre CABANES, *Les Illyriens de Bardylis a Gentios*, (IVe-II e siecles avant J.- C.), SEDES, Pariz 1988.
- COSTA: Giovanni COSTA, *Tito Livio*, Marcelliana, Bergamo 1943.
- DOMIĆ-KUNIĆ: Alka DOMIĆ-KUNIĆ, Gentije - Medunarodni odnosi između Ilirije, Rima i Makedonije uoči i za vrijeme trećeg makedonskog i trećeg ilirskog rata, *Opuscula archaeologica* 17/1993., 205-251.
- GARAŠANIN 1967.: D. GARAŠANIN - M. GARAŠANIN, Crna Gora u osvjet pisane istorije, *Istorija Crne Gore* I., Redakcija za istoriju Crne Gore, Titograd 1967., 87-134.
- GARAŠANIN 1974.: Milutin GARAŠANIN, Istorijska i arheološka razmatranja o ilirskoj državi, *Glas SANU CCLXL/1974, Odeljenje istorijskih nauka knj. I*, str. 1-32.
- HAMMOND - WALBANK: N. G. L. HAMMOND - F. W. WALBANK: *A history of Macedonia Vol. III*, 336-167 B. C., Clarendon Press, Oxford 1988.
- HOLLEAUX: Maurice HOLLEAUX, *Rome, la Grece et les monarchies hellenistiques au III e siecle avant J.-C.*, (Bibliothèque des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 124), E. de Boccard editeur, Paris 1921.
- KLOTZ 1940.: Alfred KLOTZ, Livius und seine Vorgaenger H. 1., *Neue Wege zur Antike* 2. Reihe, *Interpretationen* H. 9., Teubner, Berlin 1940.
- KLOTZ 1941.: Alfred KLOTZ, Livius und seine Vorgaenger H. 2., *Neue Wege zur Antike* 2. Reihe, *Interpretationen* H. 10., Teubner, Berlin 1941.
- LEWIS-SHORT: Ch. T. LEWIS - Ch. SHORT, *A Latin Dictionary*, Clarendon Press, Oxford 1975.
- Liv.* 1899-1906.: Titus Livius, *Ab Urbe condita libri*, T. I-V, W. WEISENBORN - M. MUELLER, Leipzig 1899-1906.
- Liv.* 1948.: *Livy* T. XII, Books XL-XLII, E. T. SAGE - A. C. SCHLESINGER, Loeb classical Library, Cambridge, Massachusetts - London 1948².
- Liv.* 1986.: *Titi Livii Ab Urbe condita libri XLI-XLV*, John BRISCOE, Stuttgart 1986., Teubner.
- Liv.* 1989.: *Livy* T. XIII, Books XLIII-XLV, A. C. SCHLESINGER, Loeb classical Library, Cambridge, Massachusetts - London 1989⁴.
- MADVIG: I. N. MADVIG, *Emendationes Livianae*, Hauniae 1871².
- MUSTILLI: D. MUSTILLI, *La conquista romana della sponda orientale adriatica*, G. U. F. "Mussolini", Sezione editoriale, Napoli 1941, ann. XIX. I. puntata.
- isto*, Napoli 1941 ann. XX II. puntata. PAPAZOGLU: Fanula PAPAZOGLU, Ilirska i dardanska kraljevina, *Naučni skupovi SANU knj. XXXIX, Odeljenje istorijskih nauka knj. 10*, Beograd 1988., 145-171.
- PEDECH: Paul PEDECH, *La methode historique de Polybe*, Les belles lettres, Paris 1964.
- PETRUŠEVSKA: Dušica PETRUŠEVSKA, Makedonija pod rimskom vladavinom, *Istorija makedonskog naroda I.*, Zavod za izdavanje udžbenika, Skopje - Beograd 1970., 46-52.
- SAGE: E. T. Sage, Translator's Preface u *Liv.* 1948., V-VII.
- SHERWIN-WHITE: A. N. SHERWIN-WHITE, *The Roman Citizenship*, Clarendon Press, Oxford 1939.
- SOLTAU 1894.: Wilhelm SOLTAU, *Livius' Quellen in der III. Dekade*, Mayer & Mueller, Berlin 1894.
- SOLTAU 1897.: *Livius' Geschichtswerk, seine Komposition und seine Quellen*, Dietrich'sche Buchhandlung, Leipzig 1897.

- ŠAŠEL-KOS: Marjeta ŠAŠEL-KOS, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*, ZRC SAZU, Ljubljana 1986.
- TAINE: Hyppolite TAINE, *Essai sur Tite-Live*, Hachette, Paris 1923.
- TEUFFEL: W. S. *Teuffels Geschichte der Roemischen Literatur*, Mitw. E. KLOSTERMANN, R. LEONHARD, P. WESSNER; Bearb. W. KROLL - P. WESSNER, Bd. II, Die Literatur von 31. vor Chr. bis 96. nach Chr., Teubner, Leipzig und Berlin 1910⁶.
- WALBANK: F. W. WALBANK, *A historical commentary on Polybius* vol. I. Commentary on books I-VI, Clarendon press, Oxford 1957.; vol. II. Commentary on books VII- XVIII, Clarendon press, Oxford 1967., vol. III, Commentary on books XIX-XI, Clarendon Press, Oxford 1979.
- WILKES 1969.: J. J. WILKES, *Dalmatia*, Routledge and Kegan Paul, London 1969.
- WILKES 1992.: J. J. WILKES, *The Illyrians*, Blackwell, Oxford-Cambridge 1992.
- ZIPPEL: G. ZIPPEL, *Die roemische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Teubner, Leipzig 1877.

PRILOG

Liv. XLV., 16

Q. Aelio M. Iunio consulibus de provinciis referentibus, censuere patres duas provincias Hispaniam rursus fieri, quae una per bellum Macedonicum fuerat; et Macedoniam Illyricumque eosdem, L. Paullum et L. Anicium, obtinere donec de sententia legatorum res et bello turbatas et in statum alium ex regno formandas composuissent.

Liv. XLV., 17

Legatos deinde, quorum de sententia imperatores L. Paullus L. Anicius componerent res, decreverunt decem in Macedoniam, quinque in Illyricum. In Macedoniam + culpam + nominati, A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo illi censorii; <Q. Fabius Labeo, > C. Licinius Crassus, collega in consulatu Paulli: tum prorogato imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addidit Cn. Domitium Ahenobarbum, Ser. Cornelium Sullam, L. Iunium, T. Numisium Tarquiniensem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Aelius Ligus consularis, C. Cicereus et Cn. Baebius Tamphilus - hic priore anno, Cicereus multis ant annis praetor fuerat - P. Terentius Tuscivicanus, P. Manilius. ... Caeterum quamquam tales viri mitterentur quorum de consilio sperari posset imperatores nihil indignum nec clementia nec gravitate populi Romani decreturos esse, tamen in senatu quoque agitata sunt summa conciliorum, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent.

Liv. XLV., 18

Omnium primum liberos esse placebat

Liv. XLV., 16

Prema izvješću konzula Kvinta Enija i Marka Junija o provincijama, oci odlučiše da opet postane dvijema provincijama Hispanija, koja je tijekom makedonskoga rata bila jedna. Makedoniju pak i Ilirik držat će isti Lucije Paulo i Lucije Anicije, dok prema odluci legata ne srede ratom poremećeni ustroj, koji uz to valja iz kraljevstva preoblikovati u drugačije uređenje.

Liv. XLV., 17

Zatim su odredili legate prema čijoj će odluci zapovjednici Lucije Paulo i Lucije Anicije urediti prilike, desetoricu u Makedoniju, petoricu u Ilirik. U Makedoniju su imenovani ovi: Aulo Postumije Lusko i Gaj Klaudije, obojica bivši cenzori; Kvint Fabije Labeon, Gaj Licinije Kras, Paulov kolega u konzulatu - tada je s produženim imperijem držao provinciju Galiju. Tim su konzularima dodali Gneja Domicija Ahenobarba, Servija Kornelija Sulu, Lucija Junija, Tita Numizija Tarkvinjanina i Aula Terencija Varona. U Ilirik su pak imenovani konzular Publije Elije Lig, Gaj Cicerej koji je bio pretor prethodne godine i Gnej Bebije Tamfil koji je to bio prije mnogo godina, Publije Terencije Tuscivikan, Publije Manilije. ... Inače, premda su slali takve muževe da se moglo vjerovati kako po njihovu napatku zapovjednici neće odrediti ništa što ne bi bilo dostojno blagosti i ozbiljnosti rimskog naroda, ipak je srž uputa raspravljena u senatu kako bi legati mogli zapovjednicima prenijeti od kuće sve već zacrtano.

Liv. XLV., 18

Odlučivahu, kao prvo, da Makedonci i

Macedonas atque Illyrios, ut omnibus gentibus appareret arma populi Romani non liberis servitute, sed contra servientibus libertatem adferre, ut et, in libertate gentes quae essent, tutam eam sibi perpetuamque sub tutela populi Romani esse, et quae sub regibus viverent, et in praesens tempus mitiores eos iustioresque respectu populi Romani habere se crederent, et si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum eius victoriam Romanis allaturum, sibi libertatem. Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationes praediorumque rusticorum tolli placebat; nam neque sine publicano exerceri posse, et ubi publicanus esset, ibi aut ius publicum vanum aut libertatem sociis nullam esse. Ne ipsos quidem Macedonas id exercere posse: ubi in medio praeda administrantibus esset, ibi numquam causas seditionum et certaminis defore. +Denique ne, si + commune consilium gentis esset, improbus vulgi adentator aliquando libertatem salubri moderatione datam ad licentiam pestilentiam traheret, in quattuor regiones describi Macedoniam, ut suum quaeque concilium haberet, lacuit, et dimidium tributum quam quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere. Similia his et in Illyricum mandata. Cetera ipsis imperatoribus legatisque relicta, in quibus praesens tractatio rerum certiora subiectura erat consilia.

Liv. XLV.,22

"Et Macedonas Illyriosque liberos esse, ut audimus, iubetis, cum servierint antequam vobiscum bellarent - nec cuiusquam fortune invidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani - Rhodios, qui nihil aliud quam quieverunt hoc bello,

Iliri imaju biti slobodni kako bi svi narodi uvidjeli da oružje rimskoga naroda ne donosi slobodnima ropstvo, već naprotiv - slobodu onima koji robuju. Tako će slobodni narodi povjerovati kako će njihova sloboda biti sigurna i trajna i pod skrbi rimskoga naroda, a oni koji žive pod kraljevima povjerovat će kako će sada kraljevi iz poštovanja prema rimskome narodu biti s njima biti blaži i pravedniji. Zarate li pak kada njihovi kraljevi s rimskim narodom, vjerovat će da će ishod donijeti Rimljanima pobjedu, a njima slobodu. Odlučivahu i da se dokine zakup makedonskih rudnika (a bijaše to golem porez) i poljskih imanja. To se, naime, ne može provoditi bez poreskog zakupnika, a gdje je on - ondje ili javno pravo nema snage ili saveznici nemaju nikakve slobode. Ne mogu to obavljati niti sami Makedonci: gdje među upravljačima leži dobitak, ondje uvijek ima razloga za bune i sukob. Da naposljetku - kad bi narod imao zajednički savjet - ne bi kakav opaki udvorica puka navukao slobodu dodijeljenu sa zdravom odmjerenošću do pogubne buntovnosti, neka se Makedonija razdijeli na četiri područja, tako da svako ima svoj savjet. Odlučili su i da rimskome narodu plaćaju pola manje poreza no što su obično nosili kraljevima. Slično su ovome poručili i u Ilirik. Ostalo je prepušteno samim zapovjednicima i legatima, među kojima je ova priprema imala zadobiti određeniji oblik.

Liv. XLV.,22

"Određujete, kako čujemo, da Makedonci i Iliri budu slobodni - jer da su robovali prije no što su zaratili s vama. Ne zavidimo ničijoj sreći, naprotiv, priznajemo blagost rimskoga naroda - no zar ćete onda Rodane od

hostes ex sociis facturi estis?"

Liv. XLV.,26

Dum haec ibi, alia in Macedonia, alia Romae geruntur, interim in Illyrico L. Anicius, rege Gentio, sicut ante dictum est, in potestatem redacto, Scodrae, quae regia fuerat, praesidio imposito Gabinium praefecit, Rhizoni et Olcinio, urbibus opportunis, C. Licinium. Praepositis his Illyrico, reliquo exercitu in Epirum est profectus. Pacata Epiro divisisque in hiberna copiis per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodrae, quo quinque legati ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus conventum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiavit de sententia consilii senatum populumque Romanum Illyrios esse liberos iubere: praesidia ex omnibus oppidis arcibus et castellis sese deducturum. Non solum liberos sed etiam immunes fore Issenses et Taulantios Dassaretiorum Pirustas Rhizonitas Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorsis quoque immunitatem dare, quod relicto Caravantio cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus et Dassarensibus et Selepitanis ceterisque Illyriis vectigal dimidium eius <impositum> quod regi pendissent. Inde in tres partes Illyricum divisit. Unam eam fecit quae supra + Dictam + est, alteram Labeatas omnes, tertiam Agravonitas et Rhizonitas et Olciniatas accolasse eorum. Hac formula dicta Illyrico, ipse inde Epiri Passaronem in hiberna redit.

Liv. XLV,29

Ipse, ubi dies venit quo adesse Amphipoli

saveznika načiniti neprijateljima, a u ovome ratu nisu učinili ništa drugo nego ostali mirni?"

Liv. XLV.,26

Dok se to obavljalo ondje, drugo u Makedoniji, a treće u Rimu Lucije Anicije je u međuvremenu, dobivši pod svoju vlast - kako je rečeno - kralja Gencija, postavio posadu Skodri koja je bila kraljevsko sjedište i odredio joj zapovjednikom Gabinija. Rizonu i Olciniju, pogodnim gradovima, odredio je zapovjednikom Gaja Licinija. Postavivši njih na čelo Iliriku s ostalom je vojskom pošao u Epir Pošto je Epir umiren, a čete su razdijeljene u zimovališta po prikladnim gradovima, sam se vratio u Ilirik. Sazvao je prvake iz cijele provincije i održao je skup u Skodri, kamo su došla petorica legata iz Rima. Ondje je s tribunala prema sadržaju napatka proglasio kako senat i narod rimski određuju da Iliri budu slobodni; on će odvesti posade iz svih gradova, tvrđava i utvrda. Nisu samo slobodni, već su i poreza oslobođeni Isejci i Taulanti, od Dasareta Pirusti, Rizonjani i Olcinjani - jer su otpali k Rimljanima dok je Gencije još bio snažan. Oslobođenje od poreza daje se i Daorsima, jer su ostavili Karavancija i s oružjem prešli k Rimljanima. Skodranima, Dasaretima, Selepitanima i ostalim Ilirima nametnuta je polovina onoga poreza što su ga bili plaćali kralju. Zatim je Ilirik podijelio na tri dijela: jednim je učini onaj koji je iznad Dike, drugim sve Labeate, trećim Agravonjane, Rizonjane, Olcinjane i njihove susjede. Pošto je izrekao Iliriku ovu formulu, sam se odande vratio u zimovalište u epirski Pasaron.

Liv. XLV,29

Na dan kad je odredio da u Amphipolu

denos principes civitatum iusserat, litterasque omnes, quae ubique depositae erant, et pecuniam regiam conferri, cum decem legatis, circumfusa omni multitudine Macedonum, in tribunali consedit. Adsueta regio imperio tamen + novi inperii formam+ terribilem prae-buit tribunal, summoto aditus, praeco, accensus, insueta omnia oculis auribusque, quae vel socios, nedum hostes victos, terrere possent. Silentio per praeconem facto Paullus Latine quae senatui quae sibi ex consilii sententia visa essent pronuntiavit. Ea Cn. Octavius praetor - nam et ipse aderat - interpretata sermone Graeco referebat: omnium primum liberis esse iubere Macedonas, habentes urbes easdem agrosque, utentes legibus suis, annuos creantes magistratus; tributum dimidium eius quod pendissent regibus pendere populo Romano. Deinde in quattuor regiones dividi Macedoniam: unam fore et primam partem quod agri inter Strymonem et Nessum sit amnem; accessurum huic parti trans Nessum ad orientem versum, qua Perseus tenuisset, vicos castella oppida praeter Aenum et Maroneam et Abdera, cis Strymonem autem vergentia ad occasum, Bisalticam omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem quam ab ortu Strymonis amplecteretur amnis, praeter Sinticen Heracleam et Bisaltas, ab occasuque Axius terminaret fluvius, additis Paeonibus qui prope Axium flumen ad regionem orientis celerent. Tertia pars facta quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu cingunt; ad septentrionem +Bora+ mons obicitur; adiecta huic parti regio Paeoniae, qua ab occasu praeter Axium flumen porrigitur; Edessa quoque et Beroea eodem concesserunt. Quarta regio trans +Boram+ montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum, ubi

buđu po desetorica prvaka iz zajednica te da se onamo donesu svi spisi koji su bilo gdje bili pohranjeni i kraljevski novac, zasjeo je na tribunal s desetoricom legata a okruživalo ih je čitavo mnoštvo Makedonaca. Bili su privikli kraljevskoj vlasti, no ipak im je tribunal i novu vlast prikazivao dostojnom strahopoštovanja: bez pristupa, s glasnikom i služnicima, sve novo očima i ušima, a može zastrašiti i saveznike - a nekmoli pobijedene neprijatelje. Paulo je dao po glasniku načiniti tišinu, a zatim je latinski objavio što je prema sadržaju naputka odlučio senat, a što on. Pretor Gnej Oktavije koji je također bio nazočan iznosio je to prevedeno grčkim jezikom. Zapovijeda se, kao prvo, da Makedonci budu slobodni, da drže iste gradove i zemljišta ravnajući se po svojim zakonima i da biraju godišnje dužnosnike, a da rimskome narodu plaćaju polovinu onoga poreza što su ga plaćali svojim kraljevima. Nadalje, Makedonija se dijeli na četiri područja. Jedan je, i to prvi dio ono područje između rijeka Strimona i Nesa. Ovome će se dijelu pridružiti i ono što je Perzej bio držao preko Nesa na istok: sela, tvrđe i gradovi osim Ena, Maroneje i Abdere, te ono što s ove strane Strimona gleda na zapad, cijela Bizaltika s Heraklejom koja se naziva Sintskom. Drugo je područje ono što ga rijeka Strimon obuhvaća s istoka, osim Sintike, Herakleje i Bizalta, a sa zapada ga ograničuje rijeka Aksij; tome se dodaju Peonci koji obitavaju uz rijeku Aksij na istok. Trećim je dijelom načinjen onaj što ga opasuju rijeke Aksij s istoka, a Penej sa zapada. Sa sjevera se priječi planina Bora. Ovome je dijelu dodano područje Peonije koje se pruža zapadno iz rijeku Aksij. Ovamo su pridružene i Edesa i Beroja. Četvrto je područje s onu stranu planine Bore, jednim dijelom graniči s

concilia fierent, primae regionis Amphipolim, secundae Thessalonicon, tertiae Pellam, quartae Pelagoniam fecit. Eo concilia suae cuiusque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronuntiavit deinde neque conubium neque commercium agrorum aedificiorumque inter se placere cuiquam extra fines regionis suae esse. Metalla quoque auri atque argenti non exerceri, ferri et aeris permitti. Vectigal exercentibus dimidium eius impositum quod pependissent regi. Et sale invento uti vetuit. Dardanis repentibus Paenoniam, quod et sua fuisset et continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiavit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Paenoniam salis commercium dedit; tertiae regioni imperavit ut Stobos Paenoniae deveherent, pretiumque statuit. Navalem materiam et ipsos caedere et alios pati vetuit. Regionibus quae adfines barbaris essent - excepta autem tertia omnes erant - permisit ut praesidia armata in finibus extremis haberent.

Liv. XLV.,

30 Haec pronuntiata primo die conventus varie adfecerunt animos. Libertas praeter spem data adrexit et levatum annum vectigal; regionatim commercio + interruptis sua videri lacerata, + tamquam animali in artus alterum alterius indigentes distracto: adeo quanta Macedonia esset, quam divisui facilis, + et a se ipsa quaeque contenta pars esset, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Bisaltas habet, fortissimos viros - trans Nessum amnem incolunt et circa Strymonem - et multas frugum

Ilirikom, a drugim s Epirom. Odredio je glavne gradove područja gdje će se sastajati vijeća: prvome području Amfipol, drugome Thesaloniku, trećemu Pelu, četvrtome Pelagoniju. Odredio je da se ondje zakazuju vijeća svake pojedine pokrajine, da se onamo donosi novac i da se ondje izabiru dužnosnici. Proglasio je zatim da je odlučeno kako nitko ne može međusobno sklapati brak niti trgovati zemljom ili građevinama izvan granica svojega područja. Neće raditi rudnici zlata i srebra, dopušteni su oni željeza i bakra. Poreskim je obvezanicima razrezana polovina onoga što su bili plaćali kralju. Zabranio je uvoz soli. Kako su Dardanci zahtijevali Peoniju, jer je i bila njihova i graničila s njihovom zemljom, izrekao je da se sloboda daje svima koji su bili pod Perzejevom kraljevskom vlašću. Pošto nisu dobili Peoniju, dao im je trgovinu solju. Odredio je trećem području neka je dovoze u Stobe u Peoniju i odredio cijenu. Zabranio je da sami sijeku brodograđevno drvo i da to dopuste drugima. Područjima koje su graničile s barbarima - a to su bila sva osim trećega - dopustio je da na samim granicama drže oružane posade.

Liv. XLV.,30

Proglas prvoga dana različito je pogodio duhove. Podigla ih je sloboda, dana preko očekivanja, i smanjen godišnji porez. Prekid poslovanja po područjima navodio ih je da im se njihovo čini rastrgano, kao udovi rasječene životinje koji ne mogu jedan bez drugoga. Do te su mjere čak i Makedonci bili nesvesni kolika je Makedonija, kako se lako može podijeliti i kako je svaki dio sam sebi dostatan. Prvi dio obuhvaća Bizalte, prehrabre ljude - oni obitavaju oko Strimona s onu stranu rijeke Nesa -

proprietates et metalla et opportunitatem Amphipolis, quae obiecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes Thessalonicen et Cassandream habet, ad hoc Pallenen, fertilem ac frugiferam terram; maritimas quoque opportunitates ei prae-bent portus ad Toronen ac montem Atho +Aeneamque et Acanthum+, alii ad Thessaliam insulamque Euboeam, alii ad Helles pontum opportune versi. Tertia regio nobiles urbes Edessam et Beroeam et Pellam habet, et Bottiaeorum bellicosam gentem, incolas quoque permultos Gallos et Illyrios, impigros cultores. Quartam regionem Eordaei et Lyncestae et Pelagones incolunt; iuncta his Atintania et Tymphaeis et Elimiotis. Frigida haec omnis, duraque cultu et aspera plaga est; cultorum quoque ingenia terrae similia habet. Ferociores eos et accolae barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Divisa itaque Macedonia partium usibus separatis, quanta +universa esset, ostendit+.

Liv. XLV.,31

Macedoniae formula dicta, cum leges quoque se daturum ostendisset, Aetoli deinde citati.

Liv. XLV.,32

His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus advocatum concilium; pronunciatum, quod ad statum Macedoniae pertinebat, senatores, quos synhedros vocant, legendos esse, quorum consilio res publica administraretur. Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis maioribus quam quindecim annos natis praecedere in Italiam placeret. Id, prima specie saevum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate sua esse factum. Nominati sunt enim regis

mnoge rodne posjede, rudnike i pogodni Amphipol koji leži na kraju svih puteva s istoka u Makedoniju. Drugi dio ima vrlo napučene gradove Thesaloniku i Kasandriju, a k tome Palenu, plodnu i žitorodnu zemlju. Uz to mu luke kod Torone, brda Atosa, Eneje i Akanta pružaju pomorske pogodnosti, jer su jedne zgodno okrenute prema Tesaliji i otoku Eubeji, a druge prema Helespontu. Treće područje obuhvaća plemenite gradove Edesu, Beroju i Pelute ratoborni narod Botijejaca, a uz to brojne naseljenike Gale i Ilire, marljive zemljoradnike. Četvrto područje nastavaju Eordejci, Linkesti i Pelagonci. Njima su pripojene Atintanija, Timfaeida i Elimiotida. Cijela je ta strana hladna, teško se obraduje i surova je. Kakva je temlja, takvi su i duhovi njenih žitelja. Još ih divljijima čine susjedi barbari, sad ih mučeći ratovanjem, sad u miru miješajući svoje običaje s njihovima. Tako je Makedonija, kad je podijeljena na dijelove odvojenih mogućnosti, pokazala kolika je u cjelini.

Liv. XLV.,31

Kad je izrečena formula Makedoniji, premda je pokazao da će i zakone dati, zatim su prozvani Etolci.

Liv. XLV., 32

Nakon ovih istraga o inozemnim predmetima opet je sazvano vijeće Makedonaca. Proglašeno je ono što se ticalo položaja Makedonije: da valja izabrati senatore koje nazivaju sinedrima i po čijem će se napatku upravljati državom. Zatim su prozvana imena makedonskih prvaka za koje je odlučeno da sa sinovima starijim od petnaest godina otidu u Italiju. Ovo, na prvi pogled okrutno, doskora se Makedoncima ukazalo kao učinjeno za njihovu slobodu. Imenovani su naime

amici purpuratique, duces exercituum, pre-
fecti navium aut praesidiorum, servire regi humiliter, aliis superbe
imperare adsueti; predivites alii, alii quos
fortuna non aequarent, his sumptibus
pares; regius omnibus victus vestitusque,
nulli civilis animus, neque legum neque
liberta- tis aequae patiens. Omnes igitur ,
qui in aliquis ministeriis regiis, etiam qui
in legionibus fuerant, iussi Macedonia
excedere atque in Italiam ire: qui non
paruisset imperio, mors denunciata. Leges
Macedoniae dedit cum tanta cura ut non
hostibus victis, sed sociis bene meritis
dare videretur, et quas ne usus quidem
longo tempore, qui unus est legum
corrector, experiendo argueret.

kraljevi prijatelji i rodaci, vojskovođe,
zapovjednici brodova ili tvrđavskih
posada, koji su bili privikli kralju služiti
ponizno, a bahato zapovije- dati
drugima. Jedni bijahu prebogat, a drugi
su trošili jednako kao i oni kojima nisu
bili jednaki u imetku. Svi su se kraljevski
hranili i odijevali, nijedan nije imao
građanskoga duha niti je mogao trpjeti
zakone i jednaku slobodu. Stoga je
zapovijedeno da iziđu iz Makedonije i
svima koji su bili u kraljevskim
službama, a također i onima koji su
sudjelovali u poslanstvima. Proglašena je
smrt za one koji se ne bi pokorili
zapovjedi. Makedoniji je dao zakone s
tolikom brižnošću da se činilo kako ih ne
daje pobijedenim neprijateljima, već
zaslužnim saveznicima - ta bijahu takvi
da ih ni uporaba tijekom dugoga
vremena koja je jedini ispravljač zakona
nije u primjeni pokazala pogrešnima.

